

# Մանգոյումի Էֆէսոս

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԵ ՎԵ ՄԻՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԵ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՍԷՆԷ

1866 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24 ԲԱԶԱՐ ԻՐԹԻՍԻ

ՆԻՒՄԵՐՈ 482

Մանգոյումի Էֆէսոս հաստատու 6 Կանի սենեակ 300  
նիւթէ վերելիւ, սենեակի գլխովի, բոսթա փարոսը տախի  
իջնոտ օլարագ, 200 ղէ՝ օլաւ, ալթը պլըղ 100 ղէ՝ օլա-  
րագ, վէ նիւթէսի տախի 50 ար փարոսյաւթըլումագ տըր :

Իլանդիլըն պէհէր սալթըլ իլն, պի-  
րինճի տէֆատա 3, իքինճի տէֆատա 2,  
վէ իւչինճիւ վէ սայիւր տէֆատա 1  
էր զուրուշ ալընաճագ տըր :

Մէքթուլ վէ սայիւր, Պէյ-օղլունաա տօղրու-էօ տա  
467 նիւթէսիւ իւնէտէ ԼԵՎԱՆԹ ՀԵՐԱԼՏ Թապիւա  
նէսինտէ, Կարապետ 8. Փանոսեանէ կէօնտէրիլէճէ տիւր :

## ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏԱԽԻԻԹՅԷ

Մ Ի Ի Դ Տ Ի

Ճիւմա կիւնիւ չըգարըն Մանգու-  
մէմիլտէ, իզմիտ միւթէսարրըլը սէա-  
տէթուլ Հասան Պէսիմբաշա հազրէթէ-  
րի թարաֆընտան, կերէք պիր գաշ սէ-  
նէտէն պերու իպատուլաշըն ասայիլի  
հալ վէ րահաթընը պօզան, վէ զերասթ  
ու թիճարէթէ սէքթէ վերմէքտէ օլան  
էչգընանըն պիրան էվլէլ տերտէսթ ի-  
տիլմէսի հազգընտա զուհուրա կէլէն  
դայրէթ ու թէտապիրի հասէնէլէրինի,  
վէ կերէք հէր սընըֆ թէպանըն, սա-  
յէսի ատալէթվայէսի հազրէթի Շէհրի-  
եարիտէ նայիլի միւսալաթ, հազգա-  
նիլէթ վէ ատալէթ զըմիւրտա զուհու-  
րա կէլէն վատ ու թէչէպպիւսաթ, վէ  
հիմէմ ու իգտամաթլարընը, սէնալէր օ-  
գուեարագ պէեան իթտիկիմիլ իլէ պերա-  
պէր, էչգընտէն պիրիսինին հայեէն  
թուլթուլուպ, վէ տիկէր իքիսինին իաւա-  
թիլիլիլին, վէ սայիլըլէրինին տախի թահ-  
թը մուհասէրէտէ օլուպ, վէ անգարիպ  
եա իտամ վէ եատա տերտէսթ իտիլէ-  
ճէքլէրինին մէմուլի գալիտէն պուլուլ-  
տուլուլու տախի պիրտիմիլ իտիլէ :

Տիւն ախշամ իզմիտտէն ճիւմա իր-  
թէսի եազըլընը օլուլուլու հալտէ ալտը-  
ղըմը պիր գըլթա մէքթուպ, էվլէլէրի  
եաղորդըլարըմը թաւտիգ իթտիքտէն  
պաշգա, շու աթիտէքի մէսէրէթ ու  
չիւքանիլէթէ շաեան միւթտէեի տա-  
խի վէրմիլ տիր, Շէօյլէ քի, ճիւմա ախ-  
շամը Լէֆթէր իլէ Մանուլ օն պէշ նէ-  
ֆէր արգատաշարըլա Արմաշ տաղըրը-  
նա կէլմիլէր, վէ պուլուտան իւշ պ մու-  
գատտէմ մէրգուլ քէնտի հարմանընտա  
իքէն թուլթարագ պին տօգուլ էիւլ  
ղուրուշ փարասընը ալտըլարը Մալի Մի-  
նաւ նամ քէտէ պիր ատամ կէօնտէրէրէք

էթմէք իսթէմիլէր, վէ Արմաշտա իսէ-  
զաթէն զապթիլէր հազըր պուլուլ-  
տուլարընտան, չօրպաճըլար անիտէ զապ-  
թիլէրին չափուշուլա, մէրգուլման էչ-  
գընտէն Չէնտիք գօրուտուտա պուլուլ-  
տուլարընը իտալէր վէրմիլէր, վէ պու-  
լուլն իւլէրինէ զապթիլէր տաղըրա  
ֆէվթ իթմէքսիլին մահէլ ի մէգպուրա  
գօշմուշար, վէ մէրգուլմանտէն պէշ նէ-  
ֆէրինի իտամ իթմիլէր տիր :

Իտամ օլուլմանըլարտան պիրիսինին կէ-  
չէնտէ Մուտանեա հիւքիւմէթ գօնալը-  
նը պստան կէմէլիլէ մէշհուր Մանուլ  
օլուլ, տիկէրինին Պուրսալը Մէհէմէտ,  
վէ իւչինճիւսիւնիւն Մօրալը Վիտիլ օլ-  
տուլուլ անլաշըլընը իսէտէ, տիկէր իքի-  
սինին հէնուլ իսիմէրի անլաշըլմամը  
տըր :

Եէվմի մէգպուլտա, մէրգուլմանըն  
պաշարընտան պաշգա, Մանուլուլն պիր  
էլնտէ ալթըր բարմաղը պուլուլտուլուլու-  
տան, մէրգուլմուլն պիր գօլու տախի պիր-  
իքտէ իզմիտտէ պէքլէնիլմէքտէ օլուլգ-  
տան պաշգա, Լէֆթէր տախի տիկէր իւ-  
ֆիլէրինին մուհասէրէ թահթընտա պու-  
լուլուլ, վէ պիր սաաթտան օպիր սա-  
աթա օնլարըն տախի պէհատըր վէ սա-  
տաղաթը զապթիլէրին իւրշմ ու զա-  
զապարընա ուղարմալարը միւթտէսինին  
ալընմաընա պէքլէնիլմէքտէ օլուլուլուլ-  
տան, էհալի պիր պիրինի թէպիրէ իտէ-  
րէք շաղ ու իսէնտան օլմաղտա, վէ ֆիւ-  
զուլինի Եօլր ու իգպալը հազրէթի ճիւ-  
հանտարի հազգընտա վաճիպէտէն պու-  
լուլման տուա վէ թէչէք քիւլըլէրի թէ-  
քըրիլէր տէվամ իթմէքտէ պուլուլմուլ  
տուլ :

Հէլէ Հասան Պէսիմ բաշա հազրէթ-  
լէրի կիպի պիր զաթը էհիլ լիեաղաթ վէ  
սահիպ ֆէթանէթ միւթէսարըլը մաւ

հար պուլուլտուլարը իլն իզհար իթ-  
մէքտէ օլուլգպարը մէմուլնիլէթ ու-  
թէչէքքիւր քէմալ մէրթէպէտէ օլուլ,  
վէ միւշարիլէս հազրէթլէրինին իսէ, է-  
հալի թարաֆընտան պուլուլա կէլէն  
շու թէչէք քիւր վէ շու մէսէրէթլէ պիր-  
հազը շաեթսթէ պուլուլմագտա օլուլ-  
ղու, պիրա միւսաշէնէ իգար օլուլմագ-  
տա տըր. շէօյլէ քի, միւշարիլէս հազ-  
րէթլէրի, Ֆիլհաղըրա, նիւթաթը խայրի-  
լէթաեաթը հազրէթի Միւլիւքեանէեէ, վէ  
արգու վէ իճթիւեաճը էհալէթ, վէ իւլէչ  
մէտէնիլէթ մուլալիլը պիր թարիգ  
իթթիլաղիլէ, մագարըր մէմուլիլէթ-  
լէրինէ գատէմ պատալըտան պերու իտալ  
ու րահաթը պէր թարաֆ իտէրէք, վա-  
ղիլէ վէ վաճիպէլի իգթիգապընճա,  
անճագ հէր սընըլի թէպանըն սէատէ-  
թի հալ վէ րահաթը պալընը ալըլիւն-  
մէքտէ, վէ պինտէն ալէս, պիր ան էվ-  
լէլ շու էչգընա իղթիլապ ու էնտիլէ-  
սինին մահիլ ու իգալէսիլիլէթիլէ, զապ-  
թիլէրինին վէ գըր սէրտարըլարընը պիր-  
գաթ հուլուլարընա ճէլպ իլէ, նիլէ  
թալիմաթլար վէրտիքտէն պաշգա, ա-  
վուլար իլէ աթիլէլէր, վէ ֆիւ գարա-  
տան ֆէրտի վահիտի դէրլէճէ ինճիլմէ-  
մէլէրի հազգընտա շէտիտէն էմր ու թէն-  
պիրիլէր տախի վէրտիքլէրինտէն, վէ պիր-  
րիսինէ էօյլէ պիր իէնճիտէ վէ հազա-  
րէթ իտէն օլուլտա իտալէր վիրմէլ իսէ,  
ճէզաեք քէնտիսի չէքէճէլինի ալէնէն իիւ-  
թար վէ իլան իլէտիլէրինտէն, վէ ասլա  
միւսալաթ, ատալէթ վէ հազգանիլէթ-  
տէն շաշմաեղ, վէ հէր իտալուտա ան-  
ճագ ուսուլ ու նիղամաթը Սալթանա-  
թը սէնիլէսի քէնտի հիւքիւմէթ ու ի-  
տալէլէրինէ պիր իէհալէրի միւսթէգըլմ  
իտէճէլէրինի պիտտէֆաթ վատ ու պէ-  
եան պուլուլտուլ օլարընտան, պէտպալթ  
է հալինին չիմիլէ գատար չէքտիլէրինի



քեամիլէն աւանդութեամբ մտաւ վէ հիւսնի թէվէճիւն ու մուհապպէթ լէրինի տաւ վէթ իթմէքաւ պուլունմուշար տըր :

Իմտի , մատամ քի խրտմէթ իմիզ էհաւ լի թարաֆընտան հէր խուսուստա թէր ճիւմանդոգ իթմէք տիր , Հասան բաշա հազրէթ լէրի հազրէնտա քեմալի թէշէք քիւրիմիզի իթայէ միւսարաւթ իթտիք տէն պաշգա , սայիր մահէլէր էհալիլէրինին սայէսի թէպարէրվէրի հազրէ թի փառիշահիտէ միւշարիլէյ հազրէթ լէրի խտարէլէրի միսիլու խտարէլէրէնա յիլ օլարագ քեամեապ ու միւթէսէլի օլմարընը տախի արզու վէ թէմէննի ի տէրիզ :

Չօգ տէ ֆա տէյլէտիկիմիզի թէքէր լիւր խտէրէք սէյլէրիզ քի , մէմալիք մահրուստէ պիրինճի տէրէճէտէ վէ հէր շէյտէն զիւստէ տիգդաթ խտէճէք շէյ , թաշալարա կիտէն մէմուրինին խասայի լի մէմուռէ վէ մաթլուպէ իլէ մէլուֆ զաթլար օլմարնա տիգդաթ թամմէ օլմար էհէմիլիլէթի տիր , դիրա , պիր մէմուրուն թէքմիլ պիր մէմէքէթին հաւաթընը մուճիպ օլապիլէճէկի կիպի , մուդայիլի օլարագ տիկէր պիրինին տալիսի մէմաթընը միւվէտտի օլապիլէճէկին տէ ապա շիւրհէ եօգ տուր :

— Ճիւմա իրթէսի չըգարըն քիւ շիւք Լէվանթ տա կիրիտ հազրէնտա իքի զըթա մէքթուպ տէրճ իտիլմիշ խտէտէ , երիմիզ միւստատէ իթմէտիկինտէն , պու կիւն եալընը պիրինին տէրճ իտիպ , տի կէրինի եարընա թէք խտէրիզ :

Հանեա , 27 հոկտ .

« Մահը հալի 23 ինտէ Մուսթաֆա բաշա հազրէթ լէրի քէրիսի մանաթընընը իհաթա իթմէքաւ օլան թէվէլէրտէ վաղը վամոս թարաֆընտան պուրա եա կէլիշ տիր :

« Զօրպար պիր դաշ պինտէն միւր թէթթէպ օլուգլարը հալտէ , մէքքիւր մանաթընըն սաղ թարաֆընտա վաղը օլուպ , վէ թապիլաթ տան միւսթաշէմ վէ օլ ճիւնթէ նամտար օլան վաթէ նամ մէվգրէթ թօլանտըգտան պաշգա , պիր պիւլիք կիւրուհլարը տախի մանաթ թըրըն եօլունու թուլմուշար իտի :

« Բաշայի միւշարիլէյ հազրէթ լէրի պու խտայէր իւզէրինէ անիտէ տէօրթ թապուր նիգամասկէրիլէ , պիր մէգտար տախի կէօնիլլիլ Պրնալու տարը մէքքիւր մէվգր իւզէրինէ սէվգ իւլէտի :

« Զօրպար եվլէլէ էմիլտէ տաքի լին հիւճումունա դարըն գօյտուլար ի սէտէ , չօգ վաղըթ տանտամաթընըն տան , պիրիլէք թէլաշա Միսթիա տաղ լարը արաթընտա վաղը պիր տէրէկէ Ֆիւրաթէ մէճուր օլմուշար տըր :

« Ասաքիլի Եահանէ սայքի վուրուշ մագլոգա համթ գալմաթընըն , զօրպար

լարըն թէք իթտիլէրի թէրէլէրի զապթ իթմիլէր տիր :

« Բուժարտան էօլէնլէրին վէ եարաւ լանանլարըն սայըսը 300 գատար տըր տէյի թախմին օլունմադտա օլուպ , վէ պուլարտան 130 նէֆէրի գատարընըն արգասընտա եունան իւնիֆօրմասը կէօրիւլիւշ տիր :

« Բուժարտ լիսանէն դայրէթ վէ ճէսարէթ վէրիպ , վէ սիլահա իմտաթ իթմէք իլին կէլիլ օլան տէօրթ նէֆէր եունանլար տախի էսիր տիւշմիւշէր տիր :

« Իսմայիլ բաշա հազրէթ լէրի , քէնտի պիւթիւն գուվէթինի մէվքիւր մանաթընըն սօլ թարաֆընտա պէքէլէ մէքաւ օլան զօրպարտա դարըն շէվիլմիշ , վէ խասսէթէն իրսալ դըրնան Օսմանլը վէ Մըշըր ասկէրլէրինին պաշնա կէշէրէք , ֆիլիսիօս տէրէսի զընըլարընտան տաղ լարա տօղու իլէրուլէմիշ տիր :

« Ասաքիլի շահանէտէն բէք ազ թէլէֆաթ վուգու պուլմուշ տուր :

« Զօրպար զաթէն թուլմուշ օլուգլարը մէվքիւրը հըֆիլ իթմէքտէ օլան տաղարըն էթէքէրինտէն զօլուլմուշ օլուգլարընտան , Աօգօրօնա սէմ թինտէքի էն միւհիմմ , էն ալիմ , վէ էն գուվէթիլ մէքէգէրինի թէքէ մէճ պուր օլմուշար տըր տիմէք ալի , շիւնէքի , մահէլ լի մէվպուր քէնտի հազգաւրնտա էն զիւստէ թէհիլէտէն խալի պիր մահէլ սաեքլուդընտան , Էթիթօրիլէրի ( զօրպարըն խտարէ մէճիսի ) օրաւարըն մէքէգի մուգավէմէթ իթթիլազ իլէմիշ իտի :

« Զօրպար շիմօի տաղարըն էն զիւստէ մահսուլուգ վէ սէքէնէսիլ , վէ զարլար իլէ գարանմէ օրան թէքէլէրինէ շէքիլմիշ օլուգլարընտան , չօգ վաղըթ տահա տանտամաւաճաղարը մէմուլի գալիտէն տիր :

Լէվալէ Էրաւ :

— Ճիւմա իրթէսի կիւնիլ , Պիւքրէշ հազրէնտա իշիտիլմիշ օլուպ , ֆազաթ էմիլիլէթ շանտ օլմաթընըն պիրիլտի կիմիլ հալտաթի հալեա թաստիգ օլունամաթընտան , խալեար-խանը ալէվրաճըլարտան պիրիլինին իճաթ իթտիլի պիր արաճիլ օլմուշ օլմաթը թախմին օլունմադտա տըր :

— . . . Խոհագիր :

Կ . Պօլիս 1866 հոկտ . 20

Հեռուեալ տողերուն տեղի շնորհէլ կը խնդրեմ :

Մինչեւ յարգ հոգեւոր հարք մեր եկի զիցեաց սուրբ բեմերուն վրայէն ժողովրդ զոյ սէր , առաքինութիւն ու զգաստութիւն կը պոռան , ժողովուրդը յակճիմ մօիկ կընէ իրենց թո՛ղ շարունակեն իրենց հոգեւաճ խրատները , թո՛ղ շարունակեն մինչեւ Հայ ազգը կ'ապրի , սակայն եթէ այսօր Հայերի տաղաւորութիւնը ի սէր Լուս

սաւորչական հաւատոյ եւ Հայութեան աչք չըգոցելով իրենց ազգաւոր ընթացից՝ կըսկըսի յանդիմանել իրենց՝ քրիստոնէութեան եւ ազգութեան բիւր փնասներ սպառնացող գործերը , ոչ եթէ եկեղեցեաց բեմերուն վրայէն , այլ հրապարակաւ լրագրաց թերթերով , թող ժողովուրդին պէս յակճիւս մօիկ ընեն , թող զգան թէ ինչ կերպարանք առած է հայութեան վիճակը , ի՞նչ է եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ . այն ատեն ահա Հայ երիտասարդութիւնը կ'ամ լաւ եւս է բսել Հայ հասարակութիւնը , վաղելով իրենց ոտքը շերմաշերմ համբուրիւ , « հարք մեր » պիտի պոռայ ասկից առաջ պոռալ յաճէն խիստ տարբեր կերպով . եւ եթէ այսօր Հայ ու Լուսաւորչական երիտասարդ մի կ'սկսիմ լրագրի միջոցաւ նոյնը ի գործ դնել արաստուօք թըլնելով իմ գրիչս , թող զգայուն սրտով մօիկ ընեն սրտարուղին հառաչանացս :

Աղիքս կը գալարին մինչեւ ուշիւ կը մտածեմ թէ ի՞նչ քաջերու արեամբ ստառած են իրենք , յիշեմք այն ատենները , յորս Հայ Ազգը ի՞նչ սոսիակ հարուածներ կրեց քրիստոնէութեան անհաշտ թշնամիներէն , Հայը ի սէր այն փրկագործ խաչին , զոր այսօր իրենք անարժանաբար ժողովրդեան կը ցուցնեն , ի սէր Լուսաւորչական հաւատոյ , որոյ անհոգ ու անփոյթ պահապանները եղած են , իր Հայաստանի պատերազմներէ քանդուած մնացորդ աւերները յատակեց , չը խնայեց իրեն քաջացը արեանցը , թափեց ուսկից Հայաստանը վերջին անգամ եւս , լացու ու ողբաց , միայն թէ Քրիստոնէութիւնը ստանայ , ստացաւ բոց կտոր կըտոր ըլլալէ վերջ . ինչու թըշուառութեան անգուգնեցուն մէջ , չը վհատեցաւ , յուսաց իւր հաւատոյն , յուսաց իրեն հոգեւոր հարցը , որ խոստացան , որ ուխտ քրին խոտակեալ հայութիւնը վերաբուժել , ո՛հ , եւան Հայաստանի մէջ սուրբ ու ազգասէր հայրերուք ջան ի գործ դրին բուժելու այս վերքերը , աւրիւն քրտիք թափեցին , բայց աւա՛յ որ հայութիւնը արտաքին թշնամիներէ նեղուելով՝ ապաղիւն եղաւ իրենց ջանքը , եւ հառաչելով մեռա՛ն :

Մնաց հայութիւնը այն անբուժելի լուռ մէջ , վէրքերը տասակացան , թըմբրեցաւ եւ ինչաւ զգայազրկ աղիտութեան խոր քնոյմէջ , Հոգեւոր հայրերը փոխանակ այն վէրքերուն դարման տանելու , ամառաբեր կեցան իրենց ուխտը դժեցին , եւ սկըսեցին ինքզինքնին մաճել . բայց զեւ դաւախները համարելով զերեւը բժիշկ իրենց խոցեալ վերոյ « հարք իմ » կը կանչէին , ձեռքերնին կը համբուրէին սնմուգութեամբ , իսկ նոքա անտարբեր էին ամենեւին իրենց դաւախացը զթաշարժ սիրուն ,



անցան տարիներ, վերքերը մահ կրատու-  
նային հայութեան, հայր դեռ իր վրէ-  
տակո՞ծ գլուխը հանգեցնել կուզէր իր  
հօրը գիրկը, ու հոն իր վերջին շունջը ա-  
ւանդել փափաքէր. մէկ մ'ալ սքանչելիք  
մէր ինչ էր հայութիւնը իր տարիներէ  
ի վեր դոց աչքերը խօթուեց բացաւ,  
չկոտորաւ հայրերը իր բով, «աւա՛ղո՛ւ հան-  
չեց, զգաց իր վիճակը, «գարմա՛ն ո՛ւ պո-  
ռաց, սակայն դեռ հարց չէին վազեր ի-  
րենց բով «թէ պարտատու եմ որդեակի  
մեր ո՛ւ հասաւ այս օրո՞ւ, ո՛՞հ խղճմանը զիս  
կը խորտակէ, ահա իրենց առջեւ եմ այն  
վերքերը, ահա հայութիւնը դեռ դար-  
ման կը թնդայ, եւ ինչո՞ւ անտարբեր կե-  
ցած են, այն վերքերը իրենք բացին հայու-  
թեան մարմնոյ մէջ, եւ ինչո՞ւ այսօր  
քրիստոնէութեան անհաշտ թշնամիներ  
ունեն պէս հայութեան վրայէն չեն վերցը-  
ներ իրենց մահաբեր սուրբ. ալ հերիք  
չէ՞ որ այնչափ չարարեցին եւ ինչո՞ւ դեռ  
վերաց վրայ վերք կը բռնան, դեռ հայը  
իրենց «հարց» կը պօստայ, իսկ իրենք ան-  
տարբեր ամենեւին չեն խնայելով անոր շն-  
չապառ. վիճակին դեռ կը շարունակեն  
իրենց աղգաւեր ընկածքը. եկեղեցեաց  
բեմերուն վրայէն «տարին վիճակին հոգ  
տարէք» կը պոռան, իսկ իրենք իրենց տանը  
իրենց դաւախայր չեն խնայեր, այլ կը  
վիրաւորեն կտոր կտոր կընեն. սէր կը  
պոռան, լայց իրենք քէն եւ ատելու-  
թիւն կը սնուցանեն իրենց եւ իրենց դա-  
ւախայր դէմ. խեղճ վիճակ, որում ալ  
չըլիմացաւ զգայուն Հայ երիտասարդու-  
թիւնը, ստիպեց, նեղեց լրագիրները ոչ  
հրատարակեն անոնց անտեղի ընթացքը  
որ Հայութեան կորուստ կրտաւորայ,  
զգաց Հայ երիտասարդութիւնը՝ հնաշա՞ծ  
վերքերը, զգաց Հայ ազգին վիճակը, իմա-  
ցաւ որ իր հայրերն էին այս վիճակը  
թշուառացնողը, տեսաւ զիրենք որ շու-  
հասիրութեան ու փառասիրութեան սեւ-  
ոգին զգեցած միակեանց իրաւունք կը կո-  
ղտաւորեն, զերար կը թշնամանեն, զերար  
կը մեռցնեն. Հայութիւնը կրտաւորանեն  
եւրա, կանգնեցաւ, մաղերը անկուեցաւ,  
եւ այսօր իր բոլոր ու ժողովը կը պոռայ թէ  
«ալ հերիք լսոցէք զմեզ ո՞վ անգութ հարց  
ալ հերիք, չէ՞ք տեսներ ինչ աղետից  
տակ կը ճնշուինք, ո՞ւր է ձեր սուրբ ծա-  
ւայութիւնը, ո՞ւր է խոստումը, եւ ո՞ւր  
Ձեր ուխտը, դուք սուրբ խաչը ժողո-  
վուրդեան կը ցուցնէք թէ «դիւար սի-  
րեցէր», այսօր մեզ ձեռքերէն բռնած  
ձեր ոտքը կը վազեմք թէ սիրեցէք ձեր  
որդիները, սիրեցէք հայութիւնը ու դար-  
մանեցէք անոր վիրաւոր վիճակը, դուք  
Աւետարանը ժողովուրդեան կը ցուցնէք,  
հայ երիտասարդութիւնը այսօր սուրբ  
Աւետարանը ձեզ կը ցուցնէ թէ «քիս-  
տոսի պատուէրները կտաւորեցէք, ձեր

անձը ձեր հօտին վրայ դրէք, հովուեցէք  
ծաղիկեցուցէք լուսաւ որչափան հաւատը,  
դարմանեցէք այն վերքերը, զոր դուք  
թողուցիք հայութեան մարմնոյ մէջ,  
եւ չէք, դատեւորեցէ՛ք Ազգասիրութեամբ,  
ծաղկեցուցէք Հայը զխոռթմամբ եւ  
ուսմամբ, աշակցելով մեր հետ, եւ ինչ  
չո՞ւ այն տոնն ամենքնիս մէկ տեղ ձեր  
ոտքը վազելով չը պիտի պոռամք «այսօր  
մեր բազմաբախտ հայրերը ո՛ւ ո՛հ ուր էր  
թէ այն օրը տեսնայինք, տեսնէինք այս  
զգայունը եւ այս սէրը»

\* \* \*

ՊԱՅՈՒ ՍԻՒԱԼԱՐ

Պու կիւնդերտէ սահման ու զայրի սահման  
պէսն էլ հնալի պիտի չօղ լազըրաւար կեղ-  
մեքտէ օլտուղունտան, հէր ներէնէ կիթ-  
սէք պիտի միլլէթմէ, վէ խուսուսլլէ բաթ-  
րիքսանէն հալաւաւ սիւալ իթմէքտէ, վէ  
քնտի սիւալլէրինէ ճէվալ իթմէքտէ  
սիրլէր:

Մերգուման դաթլարն սիւալլարնը  
պիլտէ թէքերիւր իտէրիլ:

Մահի՛ն մի տիւր բաթրիքսանէտէքի հէյ-  
եթին իսմի օլտուլ թէքմիլ ճիւմրին իթի  
այտան պիլտէ պիլտէ կէօրիլէ մէտիլի,  
վէ հէր պիլտէ դարարը անճօղ պիլտէ քի-  
չինին վերիպ պիթիւրիլի, վէ էօլլէ պիլտէ մէլիս  
հէյեթին եանի արճանադրութիւն (զապթը  
միւղաքէրաթ) մարճանարութիւն պուլուն-  
մանըլ, իլլա բաթ կէլտիքլէրի քէօլտէ,  
«տիթաթմ եիւն օլտու, թէքտմ քէլէ օլ-  
տու վէ պաշմալ զօյտում քիւլա՛ն օլտու» ման-  
թուլունճա, հէր չէյէ չարուղ չարուղ դա-  
րար վերիպ կէլտիքլէրի, վէ պու կիւնքի  
դարարարնը պազէն քիւրտալը կիւնիւ ու-  
նութաւղարը:

Մահի՛ն մի տիւր քիւլիլին զիւտաթիլլէ սէ-  
ֆիլ հալի, վէ աճըլալ վէ չըպաղըլըտ պի-  
չէրէկեանը ալըլարմալ իլլին, Լիլթալ հէ-  
քիմլէրինէ միւրաճաթ օլտուարալ պիլտէ չա-  
րէ ու իլլա՛ն սորուլալու:

Մահի՛ն մի տիւր Բաթրիքսանէ կաւաղճը-  
լարնըն Պէյ-օղլու թարաֆրնա պիլտէ ք-  
թուլ կէթիլլարմէ իլլթիլալ իթալիլլալ, պա-  
զէն քէօրիլ բարաթ իլլին տալիս դարուրթ  
չէքաթլէրի, վէ բաթրիքսանէտէ հէր չէ-  
քէ չէքէ ալլթ իւն յէսլլիլի օլտուարը  
իւթաթլլէ, պուլունտան սօնրալ զուլ կիւնի հա-  
լաւալ ու չարալ կիւնի կէլմէյէ չըպաճաղ-  
լարը:

Մահի՛ն մի տիւր չիւմիքի հէյեթին տալի  
Նոնիլ իսմիլլէ, միւրաթիլլէրինին ինաւոճը-  
լըլարնա պիլտէն տիլէնճիլիլի էլէ ալարալ  
հէր քէստէն բարա թօլլաթալալ չըքըլալըլ,  
վէ էվլլէլալ տէլլէթ իլլաթմթլլէրինտէ պու-  
լունտալարտան պաշալաւարալ, պիլտէ թաղմ  
պէլլէրին էֆէնտիլլէրին իսմիլլէրին զալմէ  
ալաղըլ, վէ էօլլէրինտէ չէլալ չէլալ բա-  
ղալալ վալ իթիլիլի:

Մահի՛ն մի տիւր պու չիւմիքի հէյեթին  
չիւմիլլէ դաւաթ կէլիլ կիւնի իտալլէրալ  
զիւտաթ պիլտէլլէ իսմիլլէ, Պապը-ձիլ թա-  
րաֆրնալ իսմիլլէ օլտուլալ օլտուղալ-

րնալալ «պիլ պու իտալլէլ միւղթէլ տիւր տէ-  
կիլիլ» տիլմէյէ, վէ պիլտէն ալլէլ իսմիլլա-  
լարնը վիլմէյէ ութանաղլարնալ, է-  
հալի Պապը-ձիլլէ թէլէքքի իթմէտիքէ.  
վէ Պապը-ձիլտէ քէնտիլլէլ «սէֆա կէլտիլիլ  
ալթըլ, տօղլունալ բէք կիւզէլ միլլէթ ի-  
տալլէ իթալիլլէլ» տիլմէտիքէ, մէլքիւր մէ-  
մուրիլլէթ կէօմլէլինի իւզէրլլէրինտէ չըդար-  
մալալալ քէնտիլլէրինէ դարար վերիլլէ օլ-  
տուղլարը:

Մահի՛ն մի տիւր Մահմադրութիւնուն  
թաթիլ ու թէսլիլլէլինի տէր իւհալէ իտէլլէ-  
լէրին, եաթըլալալ հէր նէ իսէ, Մանղուլ-  
լիլ Մանղուլէ էֆէքարնալ օլտուլարն զիլ-  
թիլալ թօղմաղլարնալ զօղալաղլարնա-  
լալ մէյտանէ չըգարմալալ ինթիլալ իթ-  
տիլլէրի:

Պէլլէլէլ Եալլալ:

— . . . Խմբաղիլ

Պէլլէլլալ, 17 հոկ. 1866

ժամանակէ մը հետեւ տեղւոյս թաղա-  
կան խորհրդոյ անդամոց անկարգ վիճա-  
կը ցաւօք օրաթի տեսնելով թէ եւ լու-  
թիւն կը պահէի, լայց այս օրերս այն  
տատիճան անյարմար դէպքերուն տեղի  
ունենալովն եւ հրապարակական տարա-  
ձայնութեանց ենթակայ ըլլալովն կը պար-  
տաւորիմ լուսթեան քօղը վերցունել ու  
երկաղ զրուլթեամբ սա հետեւեալ մէկ  
քանի հարցումները ձեր Ազգօղլուն լա-  
զրոյն միջոցաւ յիշեալ թաղական խոր-  
հրդոյ անդամոց ուղղել թէ արդեօք  
ճշմարիտ է իրենց նկատմամբ եղած դան-  
դաւոր:

1. Արդեօք ճշմարիտ է թէ՛ թաղ-  
խորհրդոյ անդամոց մէջ երկպառակու-  
թիւն ծագած է:

2. Ճշմարիտ է, որ թաղ խորհուրդը  
մինչեւ ցարդ օրինաւոր տօմար մը չունի-  
եւ երեք տարուան հաշիւը դեռ նոր դը-  
րելու ետեւէ է:

3. Ճշմարիտ է որ երեք տարիէ հետեւ  
ժողովրդեան հաշիւ չէ տուած:

4. Ճշմարիտ է որ թաղ խորհուրդն  
իր ձեռքը գտնուած մէկ անդամակի  
մը, եղիպտոսի վսեմ ֆօր-արքայն 1500  
լիւրա տուեր է ու չեն տուեր, ու Պառ-  
րիարդարանի կողմէն յիշեալ անդամակը  
վաճառելու համար յատկացած անձին ի-  
մաց չտալով եւրօպացի մը 900 լիւրայն  
ծախեր է:

5. Ճշմարիտ է որ նորաչէն դպրոցին  
4000 լիւրա ծախք եղեր, եւ յիշեալ չեն-  
քին համար ոչեւ եղած շատ տեսակ  
նիւթերն իրենց բուն գինէն հարիւր քի-  
20, կամ 30 եւել ծախու տեսներ են:

6. Ճշմարիտ է որ յիշեալ չենքէն մը  
նաղած խեղ մը նիւթեր այսինքն ախրէլ  
տախտակ, թուղա, կիլ, եւ այլն թաղ  
խորհրդոյ անդամներէն ոմանց տուեր  
կրուեր է, եւ այլն եւ այլն:

. . . Խմբաղիլ կը խնդրեմ որ բարե-



Հաճիր աս նամակս առաջին պատահու-  
թեամբ հրատարակել, որպէս զի թէ  
ճշմարտութիւնն երեւան ելլէ, եւ թէ  
յիշեալ անդամոց նկատմամբ խօսուած  
խեղ մը անվայել խօսքերուն առաջին  
առնուի:

Մնամ անկողնական եւ անկեղծ ող-  
ւով փափաքող ճշմարտութեան յայտնը-  
ութեան:

Պէտէմբաշէ Բ:

Պէշիկթաշ. 17 հոկ. 1866

... Խմբագիր

Բաւականատենն ի վեր թաղիս Թաղ.  
խորհրդոյ անդամոց մէջ վեճ մը ծագած,  
հասարակութեան մէջ բերնէ բերան պը-  
տըտելով անհասկանալի խնդիր մը կարգն  
անցած էր, վերջապէս ինչ եւ իցէ բանը  
Պատրիարքարան ինկած ըլլալն իմանալով  
հետաքրքրաբար կը պարտաւորւի յիշեալ  
վեճին ինչ ըլլալն իմանալու համար աս  
համառօտ գրութեամբս կը խնդրեմ որ  
բարեհաճիր բանն իմանալ եւ ճշմարտու-  
թիւնն երեւան հանել, որով թէ զիս եւ  
թէ թաղիս մեծ մասը երախտապարտ կա-  
ցուցած կրնայ:

Սա եւս ցաւօք սրտի կը յայտնեմ որ  
թաղիս մէջ երկու խմբագիր գտնուի, ու  
լոնց մէկն Մասիս խմբագիրը, որ թա-  
ղական խորհուրդիս ալ անդամ է, նորա  
մինչեւ ցարդ սոյն կէտին նկատմամբ եր-  
բէք բան մը չգրելն արդարեւ շատ եւ  
շատ զարմանալի է...

Մնամ ձերդ, եւ այլն

Պէտէմբաշէ Բ:

Ումարդ քի Մասիս Աճէմիսթան հաղ-  
գընտա իբի այտան պերու տերձ իթմէք-  
տէ օլտուղու, վէ սէքիզ սաթըր իլէ պի-  
թէճէք օլան պիր թաղըմ պիհուտէ լա-  
գըրաւըր իլէ, բրթթէսթանըր շէյիս օ-  
լան Մ. Կիզօնուն մէզհէպճէ Ֆայտասըզ վէ  
բարասըրա մախսուս օլան խեհալի միւ-  
լահազարըրնն եէրինէ, պիզաթ քէն-  
տի սաքին օլտուղու մահէլ, վէ ազասը  
պուլունտուղու թաղական խորհուրդ  
հագգընտա խթէնիլէն մալեմաթըր  
վէրիպ, վէ Փուկ թախի պազըր եպիս-  
կոպոս հագգընտա Ֆայտալը եալալըր  
տէրձ իթմէքտէն իսէ, Մասիս իլէ պէ-  
րապէր օլարագ էհալինն սուլի զաննըր  
տէՖ իթմէյէ չալըր:

Ճիւմանի խտարեմիզին բէք Ֆէնա պիր  
հալտէ օլմասընա արթըզ իսպաթ լազըմ  
տէյիլ տիր. շեւնքի հէման թաշար տա-  
խի լիսանէ կէլէրէք շէհատէթ իտէճէք  
մէրթէպէեէ կէլիշէր տիր:

Հէր միլէթտէ հիշ տէյիլ բուհանի ի-  
տարէ իլիճէ պիր հալտէ պուլունմագտէ,  
վէ քէնտի մէնՖատթըր չալըրպ արա-  
մագտա տըր. հալ պու քի պիդտէ, օ տա-  
խի բէք աճընաճագ պիր հալտէ պուլուն-  
մագտա տըր:

Չօգ ուզողա կիթմէեէլիմ, եալընըզ

միլէթիմիզին Գաթօլէք վէ Բրթթէսթան  
գըսմարըր բուհանի խտարէլէրինն տիպ-  
գաթ իթմէք, պիզնքի իլէ նէ՝ դատար  
Ֆարպը պուլունտուղուն բանա կէօրէ-  
պիլէճէկիմիզտէ հիշ շեւնքէ եօգ տուր,  
շէօյլէ քի, պէշ օնքիշի Գաթօլէք եախօտ  
Բրթթէսթան պուլունման պիր մահէլտէ,  
հիշ տէյիլ իսէ պիր վարդապետ եախօտ  
քարոզիչէրի պուլունմագտա տըր:

Պիզիմ բաթրիքխանէնին պու զայտ-  
սըզըրը իլէ, զէվալըր էհալինն պու  
լունտուղու բուհանի շու սէՖիլ հալ-  
տիպգաթ օլունտուգտա, իսմի օլուն-  
ճիսմի օլմանեան Կրօնական ժողովունմագ-  
տա տին ու մէզհէպ զայրէթի եօգ տուր  
տիմէեէ մէճպուր օլունտուգ:

Պիզ պաշգա տէՖա կիպի թէքրա-  
լէն սէօյլէրիզ, պիզտէ օլան էն պիւլիւք  
գուտուր, խտարէ իթմէք տէնիլէն իլմճէ  
հէման հիշ մալեմաթըրզ օլմամարըր,  
վէ բաթրիքխանէնին հիշ տէյիլ իսէ պէշ  
ալթըր սէնէլէք հալիտէ, սէօյլէտիկիմիզին  
թաստիզ իթմէքտէ տիր:

Թիճարէթի եէրինտէ օլան պիր իսկէ-  
լէտէ, 30 Ֆամիլեա Հայ պուլունտուգտա,  
պիր քիլիսէ վէ պիրքահանալարը պուլուն-  
մագ, վէ պուլունտա բաթրիքխանէ տիր-  
շեւնքէ, վէ տօղան չօճուգ պլարճա  
վաթիքիզիզ գալըր, վէ նիշէլէրտէ մէզ-  
հէպճէ պօրճունու էտա իթմէքսիզին էօ-  
լիւրլէր իսէ, աճէպա զեհտտէսիլէ աճըն-  
մանա շաւան պիր հալ տէյիլ մի տիր:

Պու սէօյլէտիկիմիզ մէմէքէթ, Թու-  
նա քէնտըրնտա վազըր իպրայիլ շէհրի օ-  
լունպ, վէ մէզքիւր էսէՖէնիկ հալէ ի-  
սէ, օրանն Հայարը կիրիթթար պու-  
լունմագտա տըրլար:

Հէր շէյտէ պիրէր սէպէլ լազըմտըր, վէ  
հէր Ֆադիլէթ պիր Ֆէտաքիար իշին սագ-  
լանըրըր: Հէմէ հրիմիզտէն Տ. Կարա-  
պետ հայր, հէր նասըր իսէ օրատան կէ-  
մէքտէ իքէն, պիր վաղըթ օրատա գալըրշ,  
վէ պատէ հու պըրմագ իսթմտիկիտէ,  
էհալի թմէլի գալմասընը արզու վէ իպ-  
րամ իլէմիշ օլունտուգտան պաշգա, կէրէք  
միլէթիմիզտէն, վէ կէրէք միլէլի սալիլէ-  
տէն, պազըր սահիպ սէրվէթ զաթլար,  
պիրքիլիսէ վէ պիր մէքթէպ ինչասընա միւ-  
պաշէրէթ օլունտուղու թագտիրտէ,  
քէնտիլէր տախի էլտէն կէլէն իսպրիտա-  
լըր տիրիզ իթմէեէճէքէրին պէհանի իլ-  
լէտիքէրինտէն, վէ պիր դուշ գաթլար  
մէրգում տէր հայրըն Մէմէքէթէյնէ վէ  
ճիվար մահէլէրէ կիտէրէք շու նիլէթի  
խայրիլէ իշին իսանէ թօրմասընա գա-  
լար վէրտիքէրինտէն, վէ մէրգում տէր  
հայր տախի սէօգ վիլէրէք պուլունտա կէլիշ,  
վէ բաթրիքխանէնէ միւրաճաթ իթմիշ,  
վէ նիլէթ ու արզուեէ մուվաթըզ ճէ-  
վապ ալմըշ օլունտուգտան, պու կիւն-  
լէրտէ լազըմ կէլէն կոնդակ եէտինէ իթա  
օլունտուգտա, սէրիան սէմթի խրոմէ-  
թինէ կիտէճէք տիր:

Ումարդ քի մէրգում տէր հայրըն  
շէվզ ու զայրէթի, վէ իսպրիտահանըն իմ  
տաւ ու մուալլէնէթիլէ, շէհրի մէզ-  
պուլտա լանըզըմա պիր քիլիսէ վէ մէք-  
թէպ ինչա օլունտուգտա (եէրլէրի գա-  
թէն փար իմիշ), էօթէտէն պէրուտէն  
նիլէ Հայար թէճէմիլէ իտէրէք էմրի  
Թիճարէթ մէշըր օլունտուգ:

— Ճիւմա իրիթէսի կիւնիւ չըգաըր-  
լան 181 նիւմէրօլու Մանգումէմիզտէ,  
լէվանթտան աւարագ միլէթիմիզ հագ-  
գընտա տէրձ իլմտիկիմիզ պիր պահաըն  
թէրճէմէսինի տօսթլարտան պիրիսի թա-  
րաթըրպա կէտտէրմիշ օլունպ, վէ պիզ  
իսէ տալը ինկիլիզճէսիլէ թաթպիզ իթ-  
մէքսիզին տէրձ իթմիշ օլունտուգտա  
տան, վէ պազըր ճիւմէլէրի Ֆիքրինճէ  
Ֆարգ պուլունտուղու սնրատան Ֆէհմ  
իտիլտիկիտէն, թասհիհինէ միւսարաթ  
իտէրիզ. շէօյլէ քի միլէթիմիզին էսկի  
հալիլէ լիսանըրզ հագգընտա սէօյլէնի-  
լէնիլէրի, թէրճէմէ իսէն տօսթլարտա  
զայրէթի միլիլէսինին հատտէն զեհտէ-  
լիկիտէն մի օլա, եօխսա անլանըրըր-  
նըն բէք իլէրուտէ օլմատըրընտա մը օ-  
լա, Մ. Հայտ Դարդ պիզգաթ էօյլէ ի-  
նանմալտա տըր կիպի կէօսթէրմիշ տիր.  
հալ պու քի միւմալիլէյհ զաթ օլ իթի-  
գատլարը պիզիմ թարաթըրզտան սէօյ-  
լէմիշ օլունտուգտան պաշգա, ինկիլիզճէսի  
բէք ալեա պիլէնիլէրտէն պիր իքի տօսթ-  
լար, պազըր ճիւմէլէրինտէ իսթիհզա է-  
սէրի տախի պուլունտուղուն խտաւա  
իթմէքտէ տիրլէր:

— Պուլտան տէօրթ պէշ սէնէ մուգա-  
տէմ թէշքիլ օլունտան կրիտագործական  
ընկերութիւն, պիր վաղըթ քէսպի շէրէՖ  
վէ շաշաա իլլէտիքտէն սնրա, սէսիզճէ  
տէվամ իթմէքտէ օլունտուգտան, պիր  
չօգ ընկերութիւնըր միսիլու տօղտու-  
ղույա էօլտիւկիւ պիր օլունտ կիպի շեւնքէ  
օլունտուգտան, մէզքիւր ընկերութիւն  
հալեա հաւաթտա պուլունտուղունտան,  
տիւնքի կիւն, ճիւմա իրիթէսի կիւնիւ գու-  
հուրա կէլէն իսանըր մուճիպիլիճէ, իս-  
թանալօլտա իսպիլըր-բաշա գազնօսուն-  
տա ումումի մէճիսի թէճէմիլէ իթ-  
միշ, վէ եիւզ նէՖէր գատար ազալա-  
րընտան հազըր պուլունտուգտա տուր:

Մէզքիւր ընկերութիւն, վագաա,  
պիր իքի սէնէտէն պէրու, գօլէրա, եան-  
կըն, վէ քէսաթլըր սէպէպէրինտէն էսկի  
խահիշ իւզըն, իլէրու կիտէմէմիշ իսէ-  
տէ, տէվամընտան տախի սալա կէրի  
տուլմամըշ տըր:

Վագթի հալէ նիսպէթլէ գանունա-  
րընըն թատիլ ու թէսվիլէսինէ լիւզօմ  
կէօրիւլուքտէն պաշգա, իտարէճէ տա-  
խի պիր չօգ իսլահաթ ու թէտօգա-  
թըն լիլէմիլիլէթի հիսս իտիլտիկիտէն,  
տիւնքի մէճիստէ ալթըր ազատան միւ-  
րէթթէպ պիր գօլիսիօն թէշքիլ օլուն-  
տուգտա, վէ կէրէք իտարէ մէճիսինն նէ-  
գարէթի, վէ կէրէք գանունաթէթիլն  
թատիլ ու թէսվիլէսին, իսլահաթըր քէա-  
միլէ իլէ մէզքիւր գօլիսիօնա իհալէ օ-  
լունտուգտա տուր:

Ումարդ քի մէզքիւր գօլիսիօնուն  
հիմնէթ վէ գայրէթիլէ, մէզքիւր ընկի-  
լութիւն եէնիտէն թահիք վէ թէշքիլ  
օլունտուգտա, էսկի բուհ վէ շէրէՖիլ  
քէսպ իտէճէք տիր:

ՍԱՆԻԳ ՂԱԶԷՍԱ  
ԿԱՐԱՊԵՏ Տ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԷՎԱՆԹ ԶԷՐԱԼՅԵՐ ԹԱԳԱՆԵՍՈՒՄԷ  
ԳԵՌՈՒՄԱՆ ԵՐԿՐԱՆ ԵՐԵՎԱՆ, ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐԱՆ  
ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԵՐԵՎԱՆ 467